

УДК 159.953:5

Назар Максим Миколайович, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії нових інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

e-mail: apartment@bigmir.net

ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ ІНТЕРНЕТ-ТРЕНІНГІВ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація

Можливості організації та здійснення дистанційних навчальних курсів з розвитку комунікативної компетентності є досить значними, розкриваючи для психологів та педагогів нові інструменти для групового навчання та психологічної роботи. Важливими організаційними складовими таких навчальних курсів є: розробка відповідного ресурсного навчально-психологічного контексту – віртуального освітнього простору, моделювання учасників курсу, використання мультимедійних технологій, досвід ведучого в тренінговій діяльності тощо. Показники різних методик дослідження, що відповідають за комунікативну компетентність, за час участі в інтернет-тренінгу у більшості учасників покращуються. Робляться висновки як про сукупність основних організаційних чинників здійснення продуктивних інтернет-тренінгів, так і про значення використаних інноваційних навчальних технологій на основі застосування електронних комунікативних і мультимедійних можливостей мережі Інтернет.

Ключові слова: *тренінг, Інтернет, спілкування, компетентність.*

Nazar Maxim Mykolayovych, Ph.D. in Psychology, Senior Researcher in Laboratory of New Information Technologies of Education Institute Psychology GS Kostiuk NAPS of Ukraine

**BASIC ORGANIZATIONAL FACTORS OF PRODUCTIVE
INTERNET-TRAININGS' REALIZATION FOR COMMUNICATIVE
COMPETENCE'S DEVELOPMENT**

Summary

Potentials of remote e-learning educational courses' of communicative competence's development's organization and realization, are enough considerable, exposing new instruments for group learning and psychological work for psychologists and teachers. The important organizational constituents of such teaching courses are: the development of the proper resource learning-psychological context – virtual educational space, design the course's participants' model, use of multimedia technologies, trainer's experience in trainings and other. Indexes of research's different methods, which are responsible for a communicative competence, became better among most participants in times of participating in internet-training. Drawn conclusion both about aggregate of the productive internet-trainings' basic organizational factors' realization and about the value of the used innovative learning technologies on the basis of electronic communicative's and multimedia possibilities' application of the Internet.

Keywords: *training, Internet, communication, competence.*

Назар Максим Николаевич, кандидат психологических наук, старший научный сотрудник лаборатории новых информационных технологий обучения Института психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины

**ОСНОВНЫЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ФАКТОРЫ РЕАЛИЗАЦИИ
ПРОДУКТИВНЫХ ИНТЕРНЕТ-ТРЕНИНГОВ РАЗВИТИЯ
КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ**

Аннотация

Возможности организации и реализации дистанционных обучающих курсов развития коммуникативной компетентности являются достаточно значительными, раскрывая для психологов и педагогов новые инструменты для группового обучения и психологической работы. Важными организационными составляющими таких обучающих курсов являются: разработка соответствующего ресурсного учебно-психологического контекста – виртуального образовательного пространства, моделирование участников курса, использование мультимедийных технологий, опыт ведущего в тренинговой деятельности и т.п. Делаются выводы как о совокупности основных организационных факторов реализации продуктивных интернет-тренингов, так и о значении использованных инновационных обучающих технологий на основе применения электронных коммуникативных и мультимедийных возможностей сети Интернет.

Ключевые слова: *тренинг, Интернет, общение, компетентность.*

ОСНОВНА ЧАСТИНА

В сучасних динамічних умовах функціонування та розвитку суспільства, стрімкого науково-технічного прогресу, соціальних трансформацій, змін і розвитку інструментів та способів міжперсонального спілкування набуває підвищеного значення потреба у дослідженні можливостей організації інтернет-тренінгів з розвитку комунікативної компетентності, адже компетентність у спілкуванні стає однією з фундаментальних навичок, що здатна забезпечувати гнучкі адаптаційні потенціали людини, розширення її соціального і когнітивного кругозору, підвищувати задоволеність життям та покращувати вміння досягати необхідних цілей. Значення комунікативної компетентності важко переоцінити, як і важливість її формування та розвитку з використанням, зокрема, сучасних інформаційних психолого-педагогічних технологій мережі Інтернет.

Проектування продуктивних інтернет-тренінгів з комунікативної компетентності та взагалі дистанційних навчальних курсів повинно базуватися

як на концептуальних засадах ефективності дистанційного навчання, так і на врахуванні основних організаційних чинників здійснення продуктивних інтернет-тренінгів.

Контентна архітектура ефективної системи дистанційного навчального курсу передбачає дві частини. Перша – контент управління учінневою діяльністю, організації процесу навчання, тобто зовнішній контент, або, інакше кажучи – інтерфейс, оболонка. У проектуванні зовнішнього контенту провідними складниками є визначення, формування та підтримування (збереження) готовності до учінневої діяльності, педагогічний модуль, інтерфейс та діалогова взаємодія, побудова статичного профілю та динамічної моделі учня, адаптація та індивідуалізація процесу навчання, створення навчальних спільнот тощо. Друга частина контенту (внутрішній контент системи, зміст навчання, експертний модуль) передбачає формування відповідної системи здатностей і психологічних компетенцій (в нашому випадку – комунікативної компетентності). [11]

Особливе значення мають основні напрямки парадигмальних змін структури навчання, зумовлених впровадженням до навчального процесу телекомунікаційних технологій. Виділяються основні характеристики учінневої діяльності у віртуальному освітньому просторі: самостійний знанневий пошук у гіпертексті, конструювання власного освітнього середовища та індивідуальної освітньої траєкторії, самостійна постановка (вибір) учінневих задач, необхідність прийняття рішень щодо використання потенційностей середовища, перебирання на себе функцій управління власною учінневою діяльністю тощо. Адекватно організовані дистанційне навчання та учіннева діяльність у віртуальному освітньому просторі виступають як дистанційне середовище саморозвитку. [11]

В результаті здійснених нами попередніх досліджень ефективності психологічних інтернет-тренінгів, спрямованих на оптимізацію показників інтернет-залежності, агресивності, депресивності, а також на зростання показників самоактуалізації, було виявлено, що інтернет-тренінги

демонструють свою ефективність як інноваційний інструмент здійснення групової психологічної та навчальної роботи у мережі Інтернет. [34;37]

До найважливіших складових організації сучасних інтернет-тренінгів слід віднести розробку і застосування моделі її учасника (або «моделі респондента»). Загалом, питання виявлення, розробки та практичного використання моделі учасника дистанційних навчальних програм є однією з важливих і значимих для різних галузей психології – для педагогічної, соціальної, вікової, інженерної тощо. Враховуючи те, що відповідна модель оптимізує та піднімає на новий рівень можливості здійснення навчальних програм у мережі Інтернет, зокрема інтернет-тренінгів з розвитку комунікативної компетентності, її застосування має велике практичне значення. [35;39;40]

Під моделлю учасника/респондента розуміється спрощене уявлення індивідуума, який є реальним і унікальним або репрезентує певну групу чи вибірку індивідуумів, з певними наявними властивостями, станами та процесами, що протікають в ньому (них). [23;31;35]

Учасники дистанційних навчальних програм – це люди, які на вільних і добровільних засадах прийняли рішення змінюватися у відповідному напрямі або досягти відповідної мети.

Модель учасника навчальних програм існує для опису, обґрунтування та підвищення ефективності процесу навчання, його індивідуалізації та гнучкості. Головним завданням такої моделі може вважатися виділення підстави для розробки і здійснення навчального впливу. [35;52;58]

Розглянемо процес розробки моделі учасника таких програм на прикладі «Тренінгу комунікативної компетентності та успішного спілкування», що проводився нами у віртуальному просторі мережі Інтернет. Відповідно до цього, критеріальними параметрами об'єктивної реєстрації змін поведінки у спілкуванні учасників тренінгу з формування комунікативної компетентності, що сталися з ними під час його проходження, є наступні: 1) визначення мети спілкування (який результат досягається, куди рухаємося) –

для себе і для співбесідника (або співбесідників); 2) врахування наміру учасників спілкування (навіщо прагнемо до такого-то результату?); 3) оцінка особливостей ситуації спілкування (де спілкуємося? коли? у якому стані знаходиться кожен?); 4) звернення уваги на способи та стратегії комунікації (як кожен рухається до досягнення результатів?), що використовуються кожним співбесідником, для сприяння досягнення мети спілкування; 5) вибір адекватних (тобто результативних і екологічних) конкретній ситуації та співбесідникам власних стратегій комунікації; 6) готовність змінювати свою поведінку в процесі спілкування (вміння бути гнучким); 7) отримання задоволення від спілкування.

На основі результатів, отриманих у зв'язку з проведенням «Тренінгу комунікативної компетентності та успішного спілкування» та інших інтернет-тренінгів, а саме відслідковування критеріальних параметрів об'єктивної реєстрації змін поведінки учасників, зроблений висновок про те, що модель учасника дистанційних навчальних програм може бути описана на основі наступної комплексної мультимоделі ТОТЕ: 1) етап першого тесту – стан учасника на момент перед початком інтернет-тренінгу загалом або його певного сегменту, що характеризується відсутністю або поодиноким і несистемним застосуванням всіх або деяких з цільових знань/умінь/навичок (як критеріїв бажаного стану – мети інтернет-тренінгу), що виявляється спеціальним тестуванням, опитуванням тощо; 2) етап операцій – проходження запропонованих сегментів інтернет-тренінгу, що включають виконання різнопланових завдань для оволодіння цільовими знаннями/уміннями/навичками; 3) етап другого тесту – контроль результативності здійсненого навчання цільовим знанням/умінням/навичкам, для чого використовуються запрограмовані тестові перевірки, в яких респондент обирає правильний або найкращий варіант серед запропонованих, а критерії оцінки залежать від критеріїв, зазначених на етапі першого тесту; 4) етап виходу – в залежності від зроблених виборів, де критерієм правильності або точності вибору виступає міра його співвідношення навчальній меті –

засвоєнню цільових знань/умінь/навичок, респонденту пропонується або проходження нового сегменту тренінгу, або його завершення, якщо був пройдений останній сегмент, або перепроходження того сегменту, навчання змісту котрого не виявилось результативним. Вибір учасника дистанційних навчальних програм є підставою для відповідного подальшого навчального впливу.

Отже, базовою засадою опису та розробки моделі учасника «Тренінгу комунікативної компетентності та успішного спілкування» зокрема та дистанційних програм у мережі Інтернет взагалі слід вважати розкриття спектру значимих можливих варіантів вибору учасника у виконанні навчальних завдань, результати котрих (варіантів вибору) відображені у каталогі впливів, що керують навчанням, тоді як значимість відповідних варіантів вибору визначається мірою їхньої співвіднесеності з метою навчальної системи. [9;17;35;42]

Враховуючи головне завдання моделі учасника/респондента, спектр значимих можливих варіантів вибору виступає підставою для розробки і практичного здійснення навчального впливу. [4;18;27;35]

Вирішення завдання опису, розробки і практичного застосування моделі учасника дистанційних навчальних програм ґрунтується на виявленні та розкритті змісту значимих складових спектру можливих варіантів вибору по відношенню до досягнення навчальної мети для вироблення подальшої навчальної дії в контексті досягнення відповідної мети. [12;26;30;35]

Таким чином, розробка і застосування моделі учасника дистанційних навчальних проектів, що здійснюються у мережі Інтернет, відносяться до найважливіших складових організації сучасних інтернет-тренінгів. [2;5;25]

У тренінгу комунікативної компетентності застосовується новий концептуально-технологічний підхід у дистанційному навчанні та дистанційній психологічній роботі. Для порівняння, попередній підхід частіше за все пов'язувався з протиставленням комп'ютерно опосередкованого спілкування та обміну інформації (тобто, в даному контексті, спілкування у широкому смислі) –

таких, що здійснюються з допомогою комп'ютерного обладнання і охоплюють всі види обміну інформації через комп'ютерні мережі, в основному через Інтернет – і безпосереднього «особистого», «живого» спілкування та обміну інформації. Нинішні тенденції розвитку мультимедійних комунікативних засобів (такі як відеочати, відеоконференції, моделювання спілкування у 3D-просторі тощо) вказують на застарілість зазначеного підходу, заснованого на протиставленні комп'ютерно опосередкованого та безпосереднього особистого спілкування, розкривають можливості для розробки і створення нової парадигми єдності різних видів спілкування – т.зв. «особистого» і «комп'ютерного». [3;14;32;41]

Технології здійснення групової роботи у мережі Інтернет мають значні перспективи, що будуть лише розширюватися та поглиблюватися разом з подальшим науково-технічним прогресом в сфері мережевих технологій та комп'ютерних гаджетів. В результаті певних досягнень цього прогресу відбуваються і відповідні зміни у вищезазначених перспективах та їхньому науковому осмисленні. За останній час такі зміни відбулися у зв'язку з інтенсивною актуалізацією і розкриттям контексту та можливостей мультимедійного контакту суб'єктів комп'ютерно опосередкованого спілкування, полягаючи у створенні нової парадигми єдності різних видів спілкування («живого» і «комп'ютерного»). [16;43;45;50]

Попередня парадигма протиставлення, що раніше використовувалася, зокрема, при розробці групової роботи у мережі Інтернет і в якій часто зазначається «знак» (текст) як сегмент опосередкування між учасниками комп'ютерно опосередкованого спілкування, побудованого на передачі переважно більшістю або виключно текстових повідомлень (електронна пошта, інтернет-пейджери, інтернет-форуми, блоги, чати тощо), логічно завершується разом з значним підвищенням швидкості передачі інформації в мережі Інтернет та активним розповсюдженням сучасних прогресивних розробок у сфері мультимедійної електронної комунікації, завдяки яким інтернет-спілкування стає власне безпосереднім, «живим» спілкуванням різних

людей, що здатні бачити та чути один одного майже так само, як це відбувається при «звичайному» спілкуванні. Зрозуміло, питання психологічних відмінностей процесів міжособистісної взаємодії – спілкування, навчання, групової роботи тощо, які мають місце за наявності та відсутності комп'ютерних технологій, і цього разу продовжує бути актуальним, потребуючи своїх подальших досліджень та уважної розробки, разом з цим розв'язання цього питання повинно здійснюватися не на ґрунті протиставлення, що поступово відходить у минуле, а на новому концептуальному ґрунті єдності того й іншого видів міжособистісної взаємодії. [1;19;44;53]

Мультимедійні технології, такі як аудіо- та відеозв'язок, можливість використовувати музичний супровід, аудіо- та відеоролики, моделювання різноманітних об'єктів і процесів у 3D-просторі тощо, починають все більш активно, вже на масовому рівні, застосовуватися у мережі Інтернет в різних контекстах, таких як бізнес, розваги, навчання, консультування, психотерапія та ін. Набувають поступового поширення вони і в інтернет-тренінгах, адже і навчання та психологічна робота, що здійснюються через мережу Інтернет, починають переходити до нової парадигми. [21;33;49;54]

Отже, однією з найважливіших складових організації сучасного інтернет-тренінгу, що також одночасно являє собою новий концептуальний «мультимедійний» підхід у їхньому здійсненні, є поєднання в інтернет-тренінгах «текстово-знакового» спілкування (комунікації, подання інформації та навіть побудови інтерфейсу) з «інтерактивно-мультимедійним». [15;20;34;36]

Розбираючи властивості проектування дистанційного навчального курсу з комунікативної компетентності, слід звернутися до проектування власне інтернет-тренінгів, враховуючи психологічні особливості останніх.

Аналіз результатів і особливостей проведення інтернет-тренінгів різними авторами дозволяє зробити наступні висновки: 1) технічні можливості сучасних інтернет-технологій дозволяють здійснювати групову психологічну роботу в мережі Інтернет; 2) інтернет-тренінги здатні створювати контекст для

досягнення бажаних результатів в умовах віртуальної взаємодії шляхом послідовного виконання поставлених завдань; 3) покроковий алгоритм проведення інтернет-тренінгів відповідає технічним можливостям інтернет-технологій і дозволяє реалізовувати групову психологічну роботу в мережі Інтернет; 4) комплексний аналіз результатів роботи інтернет-тренінгів дозволяє зробити однозначний висновок про те, що на сьогоднішній день можливе проведення групової психологічної роботи в мережі Інтернет за наступних умов: наявність спеціально організованого інтернет-сайту, наявність технічної підтримки під час роботи інтернет-тренінгу, певний рівень комп'ютерної писемності у учасників інтернет-тренінгу, досвідченість і професіоналізм ведучого в області групової практичної роботи [29;34;60].

Слід відзначити характерну особливість інтернет-тренінгів: відсутність прямих, тобто безпосередніх, контактів між ведучим тренінгу та його учасниками, а також їх поміж собою. Спілкування в рамках таких тренінгів частіше за все здійснюється з використанням електронних засобів мережі Інтернет, тобто є комп'ютерно опосередкованим. Це, зокрема, створює необхідність у відповідній розробці та адаптації тренінгових програм та інструкцій до вправ [57].

Інтернет-тренінги мають ґрунтовні потенціали для здійснення себе як інноваційного і разом з тим потужного навчального інструменту (сфера дистанційного навчання), як знаряддя побудови і розвитку віртуальних освітніх середовищ, а також як ефективного засобу зміни і оптимізації психологічного стану та особистісного зростання учасників (сфера дистанційної психологічної роботи).

На основі аналізу сучасної тренінгової практики і результатів здійснених нами досліджень були зроблені висновки про те, що на сьогодні до базових організаційних чинників здійснення продуктивних інтернет-тренінгів, зокрема тренінгу з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування, слід віднести наступні: 1) технологічно функціональну та зручну для використання електронну навчальну платформу, зокрема на основі «Moodle»;

2) чіткі, зрозумілі інструкції для всіх учасників інтернет-тренінгу; 3) програму інтернет-тренінгу, що, бажано, перевірена практичною апробацією під час «звичайної» (поза Інтернетом) навчальної та/або психологічної практики; 4) досвідченість у здійсненні подібних дистанційних навчальних проектів у авторів та адміністрації інтернет-тренінгу; 5) як мінімум, певний рівень «комп'ютерної письменності» учасників інтернет-тренінгу (навички володіння комп'ютером, користування мережею Інтернет – інтернет-браузером, електронною поштою, спілкуванням в інтернет-форумах тощо); 6) наявність засобів для оперативної електронної комунікації учасників з адміністрацією тренінгу та між собою – інтернет-форуму, чату, електронної пошти, сторінок в соціальних мережах, відеоканалу в «Skype» тощо; 7) оперативне реагування на повідомлення від учасників інтернет-тренінгу з боку авторів та адміністрації інтернет-тренінгу. [28;29;55;59]

Таким чином, здійснення продуктивного інтернет-тренінгу з розвитку комунікативної компетентності ґрунтується на певних визначених організаційних чинниках.

На основі практичного досвіду здійснення різного плану дистанційних навчальних проектів у мережі Інтернет, серед яких інтернет-тренінги, вебінари, наукові чати, інтернет-конференції з цілого ряду актуальних питань тощо, а також довготривалого теоретичного дослідження концептуальних засад та практичних потенціалів групової роботи у віртуальному освітньому просторі, був розроблений і технічно підготовлений на навчальній платформі «Moodle» дистанційний тренінг з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування. Тренінг, що знаходиться за електронною адресою <http://moodle.newlearning.org.ua/course/view.php?id=2>, ґрунтується на концептуальних засадах ефективності дистанційного навчання, розроблених у лабораторії нових інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Інтернет-тренінг в багатьох випадках логічно розпочинати з групи запитань до досліджуваних, націлених на отримання інформації відносно їхньої

статі, віку, освіти, міста проживання тощо. У випадку тренінгу з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування відповідні запитання та варіанти відповідей на них були наступними:

- 1) Ваша стать: чоловік / жінка;
- 2) Ваш вік: до 20 років / 21-30 років / 31-50 років / більше 50 років;
- 3) Ваша освіта: середня / середньо-технічна / середньо-спеціальна / неповна вища / вища / аспірантура / докторантура / інша;
- 4) місце Вашого проживання: селище / селище міського типу / районний центр / обласний центр / місто / місто-мільйонник.

Враховуючи всі зазначені концептуальні засади дистанційного навчання у мережі Інтернет, а також змістовні та організаційні складові проектування електронних дистанційних навчальних курсів, був розроблений і здійснений інтернет-тренінг з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування. Дистанційний навчальний курс складається з 20 етапів, завдання яких послідовно виконуються учасниками тренінгу. Завдання включають теоретичні блоки з інформацією по темі, діагностичні та контрольні тести, відеозавдання, вправи на самоаналіз, вправи на моделювання ситуацій, релаксаційні вправи тощо. В процесі виконання завдань та засвоєння стратегій комунікативної компетентності формується та/або покращується комплекс компетенцій і вмінь успішного спілкування, що вимірюється, зокрема, діагностичними методиками.

Для здійснення емпіричного етапу дослідження необхідна організація групи учасників, які бажають сформувати та розвинути в собі комунікативну компетентність. Технологія залучення учасників до експерименту є наступною: через соціальні мережі, новини на сайтах (в нашому випадку – на сайті лабораторії нових інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України), особисте спілкування та інші засоби пропонується взяти участь у дистанційному навчальному курсі (в нашому випадку – в інтернет-тренінгу з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування) на добровільних засадах, використовуючи мотивацію,

відповідну цілям та змісту тренінгу (в нашому випадку – мотивацію поліпшення стосунків з іншими людьми, формування здатностей компетентного, успішного спілкування з іншими людьми, власного самопізнання, самовдосконалення).

Програмні можливості платформи Moodle дозволяють, при необхідності, мати постійний доступ до даних щодо проходження різних завдань інтернет-тренінгу та діагностичних тестів для кожного окремого учасника, а також по всій вибірці учасників. Відповідні можливості надають змогу використати отримані «сирі» дані для подальшого математичного аналізу результатів дослідження.

Таким чином, інтернет-тренінг з формування та розвитку комунікативної компетентності повинен здійснюватися на ґрунті поєднання відповідної методичної програми з сукупністю організаційних чинників, що включають (але не обмежуються ними) певні інформаційно-технічні умови, що забезпечують продуктивне дистанційне навчання та психологічну роботу. Поєднання таких чинників здатне забезпечувати дистанційний навчальний курс ґрунтовними потенціалами ставати ефективним інструментом розвитку комунікативної компетентності, розкривати себе як засіб професійного та особистісного зростання.

Експериментальне дослідження – здійснення інтернет-тренінгу з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування – було організоване і забезпечувалося використанням спеціально підготовленого інтернет-сайту лабораторії нових інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України <http://moodle.newlearning.org.ua/>, що включав програмний пакет Moodle.

Під час підготовки до здійснення інтернет-тренінгу, в процесі здійснення та після його завершення (на стадії обробки та аналізу даних) використовувалися наступні методи дослідження: теоретичний аналіз сучасних першоджерел з теми дослідження; діагностичні та контрольні тести з розвитку комунікативної компетентності та відповідних комунікативних навичок;

методи тренінгової роботи – мінілекції, відеозавдання, вправи на самоаналіз, вправи на моделювання ситуацій, релаксаційні вправи тощо; технології статистичної обробки даних за допомогою програмних пакетів SPSS і Excel тощо.

Інтернет-тренінг з формування комунікативної компетентності ґрунтується на застосуванні цілого ряду суттєво значимих чинників: концептуальних засадах ефективності дистанційного навчання у мережі Інтернет, змістовних і організаційних складових продуктивного здійснення інтернет-тренінгів, використанні апробованих програм і методів групової роботи; досвіду роботи автора (більш ніж 11 років) в сфері побудови і здійснення навчальних, розвивальних, терапевтичних інтернет-тренінгів у мережі Інтернет, що також було необхідно для розбудови, апробації та корегування відповідних технологій дистанційного навчання для подальшого використання.

В процесі здійснення інтернет-тренінгу комунікативної компетентності отримані дані фіксуються та аналізуються для виявлення істотних закономірностей з допомогою методів математичної статистики програми Excel і програмного пакету SPSS.

Для дослідження продуктивності навчання під час інтернет-тренінгу на його початку та при завершенні застосовуються наступні діагностичні методики: тест «Визначення способів регулювання конфліктів» (також відомий як тест «Стратегія та тактика поведінки у конфліктній ситуації», або як тест К. Томаса), тест «Оцінка рівня комунікабельності» В.Ф. Ряховського, тест «Рівень конфліктності особистості», тест комунікативних вмінь Міхельсона (в адаптації Ю.З. Гільбуха).

Як участь в інтернет-тренінгу, так і обробка даних здійснюється з використанням електронних технологій, вимагаючи роботи з комп'ютером і мережею Інтернет. Процедури первинної обробки даних повністю автоматизуються, здійснюючись на рівні програмних «скриптів», що були задіяні з боку сервера, на якому був розміщений інтернет-сайт дослідження та пакет «Moodle». Так само автоматизованою є видача результатів дослідження,

що здійснюється для досліджуваних у зручному вигляді, та запис отриманих результатів у спеціальну інформаційну базу даних, необхідну для подальшого аналізу результатів з боку автора та адміністраторів дистанційного навчального курсу.

Порівняльний аналіз результатів досліджуваних, отриманих за чотирма діагностичними методиками на початку та при завершенні інтернет-тренінгу, дозволяє зробити висновки щодо його продуктивності. Виокремлення результатів по вибіркам тільки чоловіків та жінок, досліджуваних у різних вікових групах, місцях проживання та з різним рівнем освіти дало можливість для розуміння відповідних тенденцій у різних соціально-психологічних аудиторіях.

Підсумовуючи, слід відзначити, що серед представників наявної вибірки учасників інтернет-тренінгу з комунікативної компетентності та успішного спілкування можна констатувати наявність значимих змін у комунікативній компетентності досліджуваних між початком навчання у дистанційному навчальному курсі та після його завершення. Показники різних методик дослідження, що відповідають за комунікативну компетентність, за час участі в інтернет-тренінгу у більшості учасників покращились. Є підстави зробити висновок про продуктивність використаних інноваційних навчальних технологій, що забезпечують дистанційне групове навчання на основі застосування електронних комунікативних і мультимедійних можливостей мережі Інтернет.

Зокрема, інтернет-тренінг з комунікативної компетентності та успішного спілкування, що базується на концептуальних засадах ефективності дистанційного навчання, виявив ефективність як інноваційний інструмент здійснення групової психологічної та навчальної роботи у мережі Інтернет, довів перспективи свого використання у психологічній і педагогічній практиках, розкрив напрямок подальшого розвитку та вдосконалення відповідних навчальних, розвивальних і терапевтичних технологій.

Розкриття психологічних особливостей і педагогічних можливостей групової роботи у контексті віртуального освітнього простору повинно зайняти в сфері досліджень інтернет-навчання значиме місце.

Значення технологій групового дистанційного навчання та психологічної роботи є особливим, адже такі технології дозволяють залучати у навчальну та психологічну діяльність велику кількість людей, зокрема одночасно. Найбільш виділяються в цьому контексті такі розповсюджені технології, як інтернет-конференції, вебінари, групові чати, проектні заняття та, звичайно, інтернет-тренінги.

Особливої актуальності набули питання психологічної специфіки навчальної, психопрофілактичної, консультативної, психотерапевтичної тощо групової роботи у мережі Інтернет, що здійснюється незалежно і окремо або включається як основа чи периферійний компонент до функціонування та розвитку нової комплексної навчальної технології – вже зазначених віртуальних освітніх середовищ, що мають, зокрема, особливе значення для інтелектуального розвитку дорослих. Відповідна навчальна технологія (або комплекс задіяних разом навчальних технологій) є однією з найбільш актуальних і перспективних для дистанційного навчання, що здійснюється дистанційно з використанням електронних мереж. [8;13;46;51]

Розв'язання питань зазначеної психологічної специфіки здатне забезпечити підвищення цілеспрямованості, послідовності, продуктивності групових інтернет-навчання та психологічної роботи, розвиток їх безпеки та гнучкості для особистості. [7;22;24;38]

Групова робота – у форматі вебінарів, інтернет-конференцій, інтернет-тренінгів тощо, як і її продуктивна організація, посідають одне з найважливіших місць у віртуальному освітньому просторі, сприяючи одночасному чи відносно одночасному залученню більш або менш значних кількостей її учасників у навчальні процеси, у процеси здійснення психологічної роботи. [34;37;60]

Залучення людини до віртуального освітнього простору, її активне перебування (навчання, психологічні зміни) в ньому, впровадження дистанційних технологій у процес розв'язування навчальних завдань сприяє розвитку мисленнєвої діяльності, підвищенню рівня самоорганізації учбової діяльності, формуванню мотивів учіння. [6;10;24;47]

Значної уваги заслуговують розвивальні потенціали продуктивно організованих інтернет-тренінгів, що займають місце як один з провідних психологічних інструментів, який сприяє інтелектуальному розвитку і взагалі розвитку особистості. Використання нових інформаційних технологій у групових навчанні та психологічній роботі, їх розгортання у віртуальному освітньому просторі або незалежно від нього несе в собі величезний психолого-педагогічний потенціал, будучи одним із засобів, що перетворюють навчання та взагалі життя людини на більш активні, свідомі, творчі, особистісні процеси. [34;39;48]

Важливим чинником ефективного здійснення дистанційної тренінгової роботи є досвід ведучого у здійсненні тренінгової роботи в «звичайних», поза мережею Інтернет, умовах.

На основі здійснених (зокрема, наших) досліджень можна констатувати, що інтернет-тренінги як навчальна технологія (або комплекс задіяних разом навчальних технологій) є однією з найбільш актуальних і перспективних для дистанційного навчання, що здійснюється віддалено з використанням електронних мереж і сучасних мультимедійних технологій. Організація продуктивного дистанційного групового навчання та психологічної групової роботи з використанням технологій мережі Інтернет є можливою і при задіюванні певних чинників достатньо зручною. [34;37;56]

Слід вважати, що дистанційне навчання, яке здійснюється у форматі інтернет-тренінгів, є продуктивним і зручним інструментом сучасних психології та педагогіки, має значні подальші перспективи як у дослідницькому, так і у прикладному планах. До перспективних напрямків подальших досліджень доцільно додати розширення тематичного спрямування

інтернет-тренінгів (наприклад, інтернет-тренінги для розвитку емоційного модулю інтелекту, креативності, для профілактики стресових станів, для гармонізації сімейних стосунків і т.п.), подальше підвищення ролі мультимедійних технологій (зокрема, відео- та аудіозаписи теоретичного матеріалу та практичних завдань, візуальне та аудіальне онлайн-спілкування учасників з ведучим інтернет-тренінгу і між собою) тощо.

Список використаних джерел

1. Антипина О.Н. Методика дистанционного обучения через Интернет и опыт ее применения на Экономическом факультете МГУ им. М.В. Ломоносова [Электронный ресурс] / О.Н. Антипина. – М. : МГУ. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=169&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

2. Арестова О.Н. Гендерная специфика при работе с Интернетом на современном этапе его развития [Электронный ресурс] / Арестова О.Н. // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф. - М. : Ин-т «Откр. об-во» : Логос, 2003. - Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=68&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

3. Арефьев П. Психические расстройства будут лечить с помощью виртуальной реальности [Электронный ресурс] / Павел Арефьев // Компьюлента. - 2002. - Режим доступа : <http://www.compulenta.ru/2002/6/28/31523>.

4. Архипова А.И. Информатизация образования в системе послевузовской педагогической подготовки [Электронный ресурс] / А.И. Архипова, А.А. Иванова, Б.Е. Левицкий. – Краснодар : Кубанский

государственный университет. – Режим доступа :
http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=231&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

5. Башмаков А.И. Новые цели, задачи и технологии образования XXI века [Электронный ресурс] / А.И. Башмаков, А.И. Владимиров. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/new_aims.pdf.

6. Володько І.В. Сучасні навчальні середовища в Інтернеті: віртуальний інститут [Електронний ресурс] / Володько Ігор Володимирович, Кудін Анатолій Петрович // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. - Режим доступа: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Volodko_Igor_2012.doc

7. Воронова Т.А. Педагогические условия применения Интернет-технологий в очном обучении [Электронный ресурс] / Т.А. Воронова, И.А. Дельцова, Л.В. Куклина. – Иваново : Ивановский государственный университет. – Режим доступа :
http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=229&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

8. Гладко М.А. Психологические аспекты компьютерного обучения [Электронный ресурс] / М.А. Гладко. – Минск : Белорусский государственный экономический университет. – Режим доступа :
http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2249&PHPSESSID=af8f55d8f66a2d708d22ed0c894f0bfa.

9. Гудимов В.В. Стресс, игра и смысл [Электронный ресурс] / Гудимов В.В. - М. : МГУ, 2003. - Режим доступа : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106584130&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

10. Дивак В.В. Використання віртуальних навчальних середовищ у підвищенні кваліфікації директорів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Дивак Володимир Валерійович // Віртуальний освітній

простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. - Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Dyvak_Vladymyr_2012.doc.

11. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін. ; за ред. М.Л. Смульсон. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012.

12. Евстигнеева Ю.М. Место новых информационных технологий в жизни современного школьника [Електронний ресурс] / Ю.М. Евстигнеева, В.С. Собкин. – М. : Центр социологии образования РАО. – Режим доступу : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=58&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

13. Жилина Л.Н. Интернет и почему вы должны создать свой дистанционный курс? [Електронний ресурс] / Л.Н. Жилина, О.В. Кононова. – Владивосток : Владивостокский государственный университет экономики и сервиса. – Режим доступу : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=200&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

14. Жичкина А.Е. О возможностях психологических исследований в сети Интернет / Анастасия Евгеньевна Жичкина // Психологический журнал. - 2000. - Т. 21, № 2. - С. 75-78.

15. Зубарев Е.Ю. Приключенческие компьютерные игры в работе психолога [Електронний ресурс] / Евгений Юрьевич Зубарев. - Саратов : СГУ, 2002. - Режим доступу : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106587988&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

16. Иванов Д.В. Виртуализация общества / Д.В. Иванов. - СПб. : «Петербургское Востоковедение», 2000. - 96 с.

17. Иванов А.М. Стратегия эффективной подготовки студентов к дистанционному обучению в New-York State University [Електронний ресурс] /

А.М. Иванов. – Великий Новгород : Новгородский государственный университет. – Режим доступа :

http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=230&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

18.Иванова Н.А. Обучение иностранному языку на базе современных инфокоммуникационных технологий [Электронный ресурс] / Иванова Н.А. // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф. - М. : Ин-т «Откр. об-во» : Логос, 2003. - Режим доступа :

http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=217&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

19.Исаев Е.И. Повышение эффективности обучения психологии за счет использования Интернет-технологий [Электронный ресурс] / Е.И. Исаев, А.Я. Фридланд. – Тула : Тульский государственный педагогический университет. – Режим доступа :

http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=238&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

20.Кабырский В.Г. Азартный Интернет [Электронный ресурс] / Кабырский В.Г. // КМ.RU: Здоровье. - 2001. - Режим доступа : <http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=DA8058C0A6CE4BBA8DEF314CCAA557D3>.

21.Концевой М.П. Социальная перцепция в контексте информатизации гуманитарного образования [Электронный ресурс] / М.П. Концевой. – Брест : Брестский государственный университет. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2158&PHPSESSID=6d9c2518bb0ff6fea204cb82ccaa029a.

22.Кречетников К.Г. Рекомендации по проектированию мотивационной и содержательной составляющих образовательной среды вуза на основе

информационных технологий [Электронный ресурс] / К.Г. Кречетников. – Владивосток : Тихоокеанский военно-морской институт. – Режим доступа : <http://www.auditorium.ru/aud/v/>

[index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2362&PHPSESSID=af8f55d8f66a2d708d22ed0c894f0bfa](http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2362&PHPSESSID=af8f55d8f66a2d708d22ed0c894f0bfa).

23. Кречетникова И.В. Информационная культура – основа успеха информатизации гуманитарного образования [Электронный ресурс] / И.В. Кречетникова. – Владивосток : Тихоокеанский военно-морской институт. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2360&PHPSESSID=6d9c2518bb0ff6fea204cb82c8aa029a.

24. Кузьмінська О.Г. Персональне освітнє середовище – перший крок до віртуальної освіти [Електронний ресурс] / Кузьмінська Олена Геронтіївна // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. – Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Kuzminska_Olena_2012.doc.

25. Коловоротный С.В. Суггестивный фактор в работе систем виртуальной реальности [Электронный ресурс] / Коловоротный С.В. - Одесса : ОНУ, 2001. - Режим доступа : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588498&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

26. Костинский А. Существует ли Интернет-зависимость? [Электронный ресурс] / Костинский А. - М. : МГСУ, 2004. - Режим доступа : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106584319&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

27. Костинский А. Так ли опасны жесткие компьютерные игры? [Электронный ресурс] / Костинский А. - М. : МГСУ, 2004. - Режим доступа : <http://www.library.by/portalus/modules/psychology/>

readme.php?subaction=showfull&id=1106584422&archive=&start_from=&ucat=15
&category=15.

28. Кузнецов В.В. Технологии интернет-образования [Электронный ресурс] / В.В. Кузнецов. – Тамбов : Тамбовский государственный университет. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=225&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

29. Львова А.И. Интернет-тренинг как новая возможность групповой психологической работы [Электронный ресурс] / Львова А. И., Рязанцева И. А. - М. : МГУ, 2004. - Режим доступа : http://flogiston.ru/articles/netpsy/inet_training.

30. Максименко С.Д. Психологічні проблеми модернізації освіти в Україні / С.Д. Максименко // Психолог. – 2005. – № 6.

31. Морозов И.Л. Автономные виртуальные коммуникационной системы как способ активизации научно-творческой социосреды в малых и средних городах России [Электронный ресурс] / Морозов И.Л. // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф. - М. : Ин-т «Откр. об-во» : Логос, 2003. - Режим доступа : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/Morozov.pdf.

32. Мунтян П. Влияние сети Интернет на развитие человека как психологическая проблема [Электронный ресурс] / П. Мунтян. – Режим доступа : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588195&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

33. Мунтян П. Вид компьютерной аддикции: зависимость от компьютерных игр [Электронный ресурс] / Павел Мунтян. - М. : МГУ, 2005. - Режим доступа : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106584866&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

34. Назар М.М. Інтернет-спілкування як чинник особистісних змін у юнацькому віці [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Назар Максим Миколайович ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. - К., 2010. - 396 арк. : рис. - Бібліогр.: арк. 348-396.

35. Назар М.Н. Когнитивный базис создания модели респондента / М.Н. Назар, Д.С. Мещеряков // Научный поиск: Сб. научных работ студентов, аспирантов и преподавателей. - Вып. 13. - Ярославль, 2013. - С. 153-159.

36. Назар М.М. Подальші перспективи психологічних досліджень спілкування через мережу Інтернет [Електронний ресурс] / Назар Максим Миколайович // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. - Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Nazar_Maxim_2012.doc.

37. Назар М.М. Потенціали інтернет-тренінгів для оптимізації психологічного стану студентів / Назар Максим Миколайович // Психологія і особистість: Науковий журнал. - Полтава: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2013. - № 1 (3). - С. 120-130.

38. Назар М.М. Психологічний вплив спілкування у мережі Інтернет на формування певних особистісних особливостей її користувачів / М.М. Назар // Проблеми сучасної психології. - Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. - Вип. 4. - С. 239-248.

39. Назар М.М. Специфіка психологічного впливу навчання користувачів мережі Інтернет / М.М. Назар // Освіта дорослих в Україні : IX Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 11–17 вер. 2008 р.) : зб. наук. праць. - К. : ЕКМО, 2008. – С. 102-104.

40. Назар М.М. Характерні психологічні особливості дистанційної освіти через мережу Інтернет [Електронний ресурс] / Назар М.М. // Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив. - К., 2013 р. - Режим доступу : http://ispp.org.ua/bibl_11.htm.

41. Освіта тернопільщини [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://wiki.ippo.edu.te.ua/index.php/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>.

42. Павлов О.М. Проблемы и перспективы использования Интернета в дистанционном бизнес-обучении. Практический опыт [Електронний ресурс] / О.М. Павлов. – Режим доступу : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=182&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

43. Павловский В.В. Компьютерная игра как индикатор социально-психологических установок общества [Електронний ресурс] / Павловский В.В. // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф. - М. : Ин-т «Откр. об-во» : Логос, 2003. - Режим доступу : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=53&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

44. Пережогин Л.О. Интернет-аддикция в подростковой среде [Електронний ресурс] / Пережогин Л.О. - М. : ГНЦ соц. и судеб. психиатрии им. В.П. Сербского, 2004. - Режим доступу : <http://www.rusmedserv.com/psychsex/main003.htm>.

45. Розина И.Н. Интернет-сообщество специалистов в области коммуникации [Електронний ресурс] / Розина И.Н. // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф. - М. : Ин-т «Откр. об-во» : Логос, 2003. - Режим доступу : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/rozina.htm.

46.Смульсон М.Л. Психологічні особливості віртуальних навчальних середовищ [Електронний ресурс] / Смульсон Марина Лазарівна // Технології розвитку інтелекту. – К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2012. - Режим доступу : http://psytir.org.ua/upload/journals/3/authors/2012/Smulson_Maryna_Lazarivna_-_Psychologichni_osoblyvosti_virtualnyh_navchalnyh_seredovysh.doc.

47.Смульсон М.Л. Учиннева діяльність у віртуальному освітньому просторі [Електронний ресурс] / Смульсон Марина Лазарівна // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. – Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Smulson_Maryna_2012.doc.

48.Смыслова О.В. Психологические последствия применения информационных технологий [Електронний ресурс] / О.В. Смыслова. – М. : МГУ, 1998. – Режим доступу : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588574&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

49.Ценёв В. Поможет ли виртуальный психолог? [Електронний ресурс] / Вит Ценев. - Новосибирск : Интернет-сайт «Psyberia.ru», 2005. - Режим доступу : <http://psyberia.ru/psychodiary/psynet>.

50.Шувалова Н.Ю. Общение со сверстниками в обучении ребенка работе на компьютере [Електронний ресурс] / Шувалова Н.Ю., Федунина Н.Ю. // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф. - М. : Ин-т «Откр. об-во» : Логос, 2003. - Режим доступу : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=73&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

51.Числова А.С. Использование Интернет-ресурсов в процессе преподавания английского языка [Електронний ресурс] / А.С. Числова,

Г.М. Татарчук. – Ростов-на-Дону : Ростовский государственный университет. –
Режим доступу :

http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=219&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

52.Чумак В.В. Впровадження дистанційних технологій у процес розв'язування студентами психологічних задач / Чумак В.В. // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. – Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Chumak_Viktor_2012.doc.

53.Bissell J. S. Guide to the Internet for Educational Psychology [Електронний ресурс] / J. S. Bissell, J. Bissell. – Режим доступу : http://www.amazon.com/Guide-Internet-Educational-Psychology-Bissell/dp/0697371581/sr=1-26/qid=1170252735/ref=sr_1_26/002-7584631-852814?ie=UTF8&s=books.

54.Handbook of Research Methods in Industrial and Organizational Psychology (Blackwell Handbooks of Research Methods in Psychology) / ed. by Steven G. Rogelberg. - Malden : Wiley-Blackwell Ltd., 2005. - 536 p.

55.Harris R.J. A Cognitive Psychology of Mass Communication / Richard Jackson Harris. - [4th ed.]. - Mahwah : Lawrence Erlbaum, 2004. - 488 p.

56.Hsiung R. C. E-Therapy: Case Studies, Guiding Principles, and the Clinical Potential of the Internet / Robert C. Hsiung. - New York : W. W. Norton & Comp., 2002. - 250 p.

57.Maheu M. Telepsychology Best Practices / Maheu M., McMEnamin, J. - New York : Oxford University Press Publication, 2012.

58.Psychology and the Internet: Intrapersonal, Interpersonal, and Transpersonal Implications / ed. by Jayne Gackenbach. - [2nd ed.]. - San Diego : Academic Press, 2006. - 392 p.

59. Suler J. The Psychology of Cyberspace [Электронный ресурс] / John Suler. - New Jersey : Science and Technology Center of Rider University, 2007. - Режим доступа : <http://www-usr.rider.edu/~suler/psycyber/psycyber.html>.

60. Wolfe C. R. Learning and Teaching on the World Wide Web (Educational Psychology) [Электронный ресурс] / C. R. Wolfe. - Режим доступа : http://www.amazon.com/Learning-Teaching-World-Educational-Psychology/dp/0127618910/sr=1-25/qid=1170252735/ref=sr_1_25/002-7584631-3_852814?ie=UTF8&s=books.

References transliterated

1. Antipina O.N. Metodika distancionnogo obuchenija cherez Internet i opyt ee primenenija na Jekonomicheskom fakul'tete MGU im. M.V. Lomonosova [Elektronnij resurs] / O.N. Antipina. - M. : MGU. - Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=169&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

2. Arestova O.N. Gendernaja specifika pri rabote s Internetom na sovremennom jetape ego razvitija [Elektronnij resurs] / Arestova O.N. // Novye infokommunikacionnye tehnologii v social'no-gumanitarnyh naukah i obrazovanii: sovremennoe sostojanie, problemy, perspektivy razvitija : mezhdunar. internet-konf., 15 janv. – 29 marta 2002 g. : materialy konf. - M. : In-t «Otkr. ob-vo» : Logos, 2003. - Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=68&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

3. Aref'ev P. Psihicheskie rasstrojstva budut lechit' s pomoshh'ju virtual'noj real'nosti [Elektronnij resurs] / Pavel Aref'ev // Komp'julenta. - 2002. - Rezhim dostupu : <http://www.compulenta.ru/2002/6/28/31523>.

4. Arhipova A.I. Informatizacija obrazovanija v sisteme poslevuzovskoj pedagogicheskoj podgotovki [Elektronnij resurs] / A.I. Arhipova, A.A. Ivanova, B.E. Levickij. - Krasnodar : Kubanskij gosudarstvennyj universitet. - Rezhim dostupu :

http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=231&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

5. Bashmakov A.I. Novye celi, zadachi i tehnologii obrazovanija XXI veka [Elektronnij resurs] / A.I. Bashmakov, A.I. Vladimirov. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/new_aims.pdf.

6. Volod'ko I.V. Suchasni navchal'ni seredovyshha v Interneti: virtual'nyj instytut [Elektronnyj resurs] / Volod'ko Igor Volodymyrovych, Kudin Anatolij Petrovych // Virtual'nyj osvितnij prostir: psihologichni problemy (Psihologiya novogo tysyacholittya): mezhdunar. nauk-prakt. Internet-konf., 28 travnya 2012 r.: tezy dopovidej. - Rezhym dostupu: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Volodko_Igor_2012.doc

7. Voronova T.A. Pedagogicheskie uslovija primenenija Internet-tehnologij v ochnom obuchenii [Elektronnij resurs] / T.A. Voronova, I.A. Del'cova, L.V. Kuklina. – Ivanovo : Ivanovskij gosudarstvennyj universitet. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=229&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

8. Gladko M.A. Psihologicheskie aspekty komp'juternogo obuchenija [Elektronnij resurs] / M.A. Gladko. – Minsk : Belorusskij gosudarstvennyj jekonomicheskij universitet. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2249&PHPSESSID=af8f55d8f66a2d708d22ed0c894f0bfa.

9. Gudimov V.V. Stress, igra i smysl [Elektronnij resurs] / Gudimov V.V. - M. : MGU, 2003. - Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106584130&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

10. Dyvak V.V. Vykorystannya virtual'nyh navchal'nyh seredovyshh u pidvyshhenni kvalifikatsii dyrektoriv zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv [Elektronnyj resurs] / Dyvak Volodymyr Valerijovych // Virtual'nyj osvितnij prostir: psihologichni problemy (Psihologiya novogo tysyacholittya): mezhdunar. nauk-prakt. Internet-konf., 28 travnya 2012 r.: tezy dopovidej. - Rezhym dostupu:

http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Dyvak_Vladymyr_2012.doc.

11. Dystantsijne navchannya: psihologichni zasady : monografiya / M.L. Smul'son, Yu.I. Mashbyts', M.I. Zhaldak ta in. ; za red. M.L. Smul'son. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2012.

12. Evstigneeva Ju.M. Mesto novyh informacionnyh tehnologij v zhizni sovremennogo shkol'nika [Elektronnij resurs] / Ju.M. Evstigneeva, V.S. Sobkin. – M. : Centr sociologii obrazovanija RAO. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=58&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

13. Zhilina L.N. Internet i pochemu vy dolzhny sozdat' svoj distancionnyj kurs? [Elektronnij resurs] / L.N. Zhilina, O.V. Kononova. – Vladivostok : Vladivostokskij gosudarstvennyj universitet jekonomiki i servisa. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=200&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

14. Zhichkina A.E. O vozmozhnostjah psihologicheskikh issledovanij v seti Internet / Anastasija Evgen'evna Zhichkina // Psihologicheskij zhurnal. - 2000. - T. 21, № 2. - S. 75-78.

15. Zubarev E.Ju. Prikljucheneskie komp'juternye igry v rabote psihologa [Elektronnij resurs] / Evgenij Jur'evich Zubarev. - Saratov : SGU, 2002. - Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106587988&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

16. Ivanov D.V. Virtualizacija obshhestva / D.V. Ivanov. - SPb. : «Peterburgskoe Vostokovedenie», 2000. - 96 s.

17. Ivanov A.M. Strategija jeffektivnoj podgotovki studentov k distancionnomu obucheniju v New-York State University [Elektronnij resurs] / A.M. Ivanov. – Velikij Novgorod : Novgorodskij gosudarstvennyj universitet. – Rezhim dostupu :

http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=230&PHPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

18. Ivanova N.A. Obuchenie inostrannomu jazyku na baze sovremennyh infokommunikacionnyh tehnologij [Elektronnij resurs] / Ivanova N.A. // Novye infokommunikacionnye tehnologii v social'no-gumanitarnyh naukah i obrazovanii: sovremennoe sostojanie, problemy, perspektivy razvitija : mezhdunar. internet-konf., 15 janv. – 29 marta 2002 g. : materialy konf. - M. : In-t «Otkr. ob-vo» : Logos, 2003. - Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=217&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

19. Isaev E.I. Povyshenie jeffektivnosti obuchenija psihologii za schet ispol'zovanija Internet-tehnologij [Elektronnij resurs] / E.I. Isaev, A.Ja. Fridland. – Tula : Tul'skij gosudarstvennyj pedagogicheskij universitet. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=238&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

20. Kabyrskij V.G. Azartnyj Internet [Elektronnij resurs] / Kabyrskij V.G. // KM.RU: Zdorov'e. - 2001. - Rezhim dostupu : <http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=DA8058C0A6CE4BBA8DEF314CCAA557D3>.

21. Koncevoj M.P. Social'naja percepcija v kontekste informatizacii gumanitarnogo obrazovanija [Elektronnij resurs] / M.P. Koncevoj. – Brest : Brestskij gosudarstvennyj universitet. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2158&PHPSESSID=6d9c2518bb0ff6fea204cb82ccaa029a.

22. Krechetnikov K.G. Rekomendacii po proektirovaniju motivacionnoj i sodержatel'noj sostavljajushhij obrazovatel'noj sredy vuza na osnove informacionnyh tehnologij [Elektronnij resurs] / K.G. Krechetnikov. – Vladivostok : Tihookeanskij voenno-morskoj institut. – Rezhim dostupu : <http://www.auditorium.ru/aud/v/>

index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2362&PHPSESSID=af8f55d8f66a2d708d22ed0c894f0bfa.

23. Krechetnikova I.V. Informacionnaja kul'tura – osnova uspeha informatizacii gumanitarnogo obrazovanija [Elektronnij resurs] / I.V. Krechetnikova. – Vladivostok : Tihookeanskij voenno-morskoj institut. – Rezhim dostupu : <http://www.auditorium.ru/aud/v/>

index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2360&PHPSESSID=6d9c2518bb0ff6fea204cb82ccaa029a.

24. Kuz'mins'ka O.G. Personal'ne osvityne seredovyshhe – pershyj krok do virtual'noi osvity [Elektronnyj resurs] / Kuz'mins'ka Olena Gerontivna // Virtual'nyj osvitnij prostir: psihologichni problemy (Psihologiya novogo tysyacholittya): mezhdunar. nauk-prakt. Internet-konf., 28 travnya 2012 r.: tezy dopovidej. – Rezhym dostupu: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Kuzminska_Olena_2012.doc.

25. Kolovorotnyj S.V. Suggestivnyj faktor v rabote sistem virtual'noj real'nosti [Elektronnij resurs] / Kolovorotnyj S.V. - Odessa : ONU, 2001. - Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588498&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

26. Kostinskij A. Sushhestvuet li Internet-zavisimost'? [Elektronnij resurs] / Kostinskij A. - M. : MGSU, 2004. - Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106584319&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

27. Kostinskij A. Tak li opasny zhestkie komp'juternye igry? [Elektronnij resurs] / Kostinskij A. - M. : MGSU, 2004. - Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106584422&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

28. Kuznecov V.V. Tehnologii internet-obrazovanija [Elektronnij resurs] / V.V. Kuznecov. – Tambov : Tambovskij gosudarstvennyj universitet. – Rezhim

dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=225&HPSESSID=9c8dc4cf5a5d1497c468cb4c214c3dfb.

29. L'vova A.I. Internet-trening kak novaja vozmozhnost' gruppovoj psihologicheskoy raboty [Elektronnij resurs] / L'vova A. I., Rjazanceva I. A. - M. : MGU, 2004. - Rezhim dostupu : http://flogiston.ru/articles/netpsy/inet_training.

30. Maksimenko S.D. Psihologichni problemi modernizacii osviti v Ukraïni / S.D. Maksimenko // Psiholog. – 2005. – № 6.

31. Morozov I.L. Avtonomnye virtual'nye kommunikacionnoj sistemy kak sposob aktivizacii nauchno-tvorcheskoj sociosredy v malyh i srednih gorodah Rossii [Elektronnij resurs] / Morozov I.L. // Novye infokommunikacionnye tehnologii v social'no-gumanitarnyh naukah i obrazovanii: sovremennoe sostojanie, problemy, perspektivy razvitija : mezhdunar. internet-konf., 15 janv. – 29 marta 2002 g. : materialy konf. - M. : In-t «Otkr. ob-vo» : Logos, 2003. - Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/Morozov.pdf.

32. Muntjan P. Vlijanie seti Internet na razvitie cheloveka kak psihologicheskaja problema [Elektronnij resurs] / P. Muntjan. – Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588195&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

33. Muntjan P. Vid komp'juternoj addicicii: zavisimost' ot komp'juternyh igr [Elektronnij resurs] / Pavel Muntjan. - M. : MGU, 2005. - Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106584866&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

34. Nazar M.M. Internet-spilkuvannya yak chynnyk osobystisnyh zmin u yunats'komu vitsi [Tekst] : dys. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / Nazar Maksym Mykolajovych ; NAPN Ukrainy, In-t psihologii

im. G. S. Kostyuka. - K., 2010. - 396 ark. : rys. - Bibliogr.: ark. 348-396.

35. Nazar M.N. Kognytyvnyj bazys sozdanyya modely respondenta / M.N. Nazar, D.S. Meshheryakov // Nauchnyj poysk: Sb. nauchnyh robot studentov, aspirantov y prepodavatelej. - Vyp. 13. - Yaroslavl', 2013. - S. 153-159.

36. Nazar M.M. Podal'shi perspektyvy psihologichnyh doslidzen' spilkuvannya cherez merezhu Internet [Elektronnyj resurs] / Nazar Maksym Mykolajovych // Virtual'nyj osvितnij prostir: psihologichni problemy (Psihologiya novogo tysyacholittya): mezhdunar. nauk-prakt. Internet-konf., 28 travnya 2012 r.: tezy dopovidej. - Rezhym dostupu: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Nazar_Maxim_2012.doc.

37. Nazar M.M. Potentsialy internet-treningiv dlya optymizatsii psihologichnogo stanu studentiv / Nazar Maksym Mykolajovych // Psihologiya i osobystist': Naukovyj zhurnal. - Poltava: Instytut psihologii imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukrainy, 2013. - № 1 (3). -

S. 120-130.

38. Nazar M.M. Psihologichnyj vplyv spilkuvannya u merezhi Internet na formuvannya pevnyh osobystisnyh osoblyvostej ii korystuvachiv / M.M. Nazar // Problemy suchasnoi psihologii. - Kam'yanets'-Podil's'kyj : Aksioma, 2009. - Vyp. 4. - S. 239-248.

39. Nazar M.M. Spetsyfika psihologichnogo vplyvu navchannya korystuvachiv merezhi Internet / M.M. Nazar // Osvita doroslyh v Ukraini : IX Mizhnar. nauk.-prakt. konf., (Kyiv, 11–17 ver. 2008 r.) : zb. nauk. prats'. - K. : EKMO, 2008. – S. 102-104.

40. Nazar M.M. Harakterni psihologichni osoblyvosti dystantsijnoi osvity cherez merezhu Internet [Elektronnyj resurs] / Nazar M.M. // Mediaosvita v Ukraini: naukova refleksiya vyklykiv, praktyk, perspektyv. - K., 2013 r. - Rezhym dostupu : http://ispp.org.ua/bibl_11.htm.

41. Osvita ternopil'shhyny [Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu: <http://wiki.ippp.edu.te.ua/index.php/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BED1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>.

42. Pavlov O.M. Problemy i perspektivy ispol'zovanija Interneta v distancionnom biznes-obuchenii. Prakticheskij opyt [Elektronnij resurs] / O.M. Pavlov. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=182&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

43. Pavlovskij V.V. Komp'juternaja igra kak indikator social'no-psihologicheskikh ustanovok obshhestva [Elektronnij resurs] / Pavlovskij V.V. // Noveye infokommunikacionnye tehnologii v social'no-gumanitarnyh naukah i obrazovanii: sovremennoe sostojanie, problemy, perspektivy razvitija : mezhdunar. internet-konf., 15 janv. – 29 marta 2002 g. : materialy konf. - M. : In-t «Otkr. ob-vo» : Logos, 2003. - Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=53&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

44. Perezhogin L.O. Internet-addikcija v podrostkovoju srede [Elektronnij resurs] / Perezhogin L.O. - M. : GNC soc. i sudeb. psihiatrii im. V.P. Serbskogo, 2004. - Rezhim dostupu : <http://www.rusmedserv.com/psychsex/main003.htm>.

45. Rozina I.N. Internet-soobshhestvo specialistov v oblasti kommunikacii [Elektronnij resurs] / Rozina I.N. // Noveye infokommunikacionnye tehnologii v social'no-gumanitarnyh naukah i obrazovanii: sovremennoe sostojanie, problemy, perspektivy razvitija : mezhdunar. internet-konf., 15 janv. – 29 marta 2002 g. : materialy konf. - M. : In-t «Otkr. ob-vo» : Logos, 2003. - Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/rozina.htm.

46. Smul'son M.L. Psihologichni osoblyvosti virtual'nyh navchal'nyh seredovyshh [Elektronnyj resurs] / Smul'son Maryna Lazarivna // Tehnologii rozvytku intelektu. – K. : Instytut psihologii imeni

G.S. Kostyuka NAPN Ukrainy, 2012. - Rezhim dostupu : http://psytir.org.ua/upload/journals/3/authors/2012/Smulson_Maryna_Lazarivna_-_Psihologichni_osoblyvosti_virtualnyh_navchalnyh_seredovyshh.doc.

47. Smul'son M.L. Uchinnyeva diyal'nist' u virtual'nomu osvitn'omu prostori [Elektronnyj resurs] / Smul'son Maryna Lazarivna // Virtual'nyj osvitnij prostir:

psychologichni problemy (Psihologiya novogo tysyacholittya): mezhdunar. nauk-prakt. Internet-konf., 28 travnya 2012 r.: tezy dopovidej. – Rezhym dostupu: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Smulson_Maryna_2012.doc.

48. Smyslova O.V. Psihologicheskie posledstviya primeneniya informacionnyh tehnologij [Elektronnij resurs] / O.V. Smyslova. – M. : MGU, 1998. – Rezhim dostupu : http://www.library.by/portalus/modules/psychology/readme.php?subaction=showfull&id=1106588574&archive=&start_from=&ucat=15&category=15.

49. Cenjev V. Pomozhet li virtual'nyj psiholog? [Elektronnij resurs] / Vit Cenev. - Novosibirsk : Internet-sajt «Psyberia.ru», 2005. - Rezhim dostupu : <http://psyberia.ru/psychodiary/psynet>.

50. Shuvalova N.Ju. Obshhenie so sverstnikami v obuchenii rebenka rabote na komp'yutere [Elektronnij resurs] / Shuvalova N.Ju., Fedunina N.Ju. // Nove infokommunikacionnye tehnologii v social'no-gumanitarnyh naukah i obrazovanii: sovremennoe sostojanie, problemy, perspektivy razvitija : mezhdunar. internet-konf., 15 janv. – 29 marta 2002 g. : materialy konf. - M. : In-t «Otkr. ob-vo» : Logos, 2003. - Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=73&PHPSESSID=5bc709800160e910b3b173fb2c664775.

51. Chislova A.S. Ispol'zovanie Internet-resursov v processe prepodavanija anglijskogo jazyka [Elektronnij resurs] / A.S. Chislova, G.M. Tatarchuk. – Rostov-na-Donu : Rostovskij gosudarstvennyj universitet. – Rezhim dostupu : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=219&PHPSESSID=7597524e6e13a1a041318d44c489d5e8.

52. Chumak V.V. Vprovadzhennya dystantsijnyh tehnologij u protses rozv'yazuvannya studentamy psihologichnyh zadach / Chumak V.V. // Virtual'nyj osvitnij prostir: psihologichni problemy (Psihologiya novogo tysyacholittya): mezhdunar. nauk-prakt. Internet-konf., 28 travnya 2012 r.: tezy dopovidej. – Rezhym

dostupu: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/
Chumak_Viktor_2012.doc.